

Розвиток корпоративного сектору економіки: стан і напрями розвитку в публічному управлінні

Олена Бобровська, Павло Фролов, Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

Розглянуто історичний шлях розвитку корпоративного способу суспільної діяльності як практичної потреби усупільнення людської праці і добровільного об'єднання людей для здійснення спільних господарських справ. Підкреслено, що теоретичні дослідження і обґрунтований законодавчий супровід розвитку корпоративного способу господарювання з'явилися пізніше, хоча їх напрями продовжують поглиблюватись. Зазначено, що протягом останніх років у зарубіжних країнах активно використовується корпоратизм. Відмічено, що в сучасній Україні корпоратизація діяльності зосереджена в державному секторі економіки, переважно в публічних акціонерних товариствах, хоча ефективність їх діяльності не відповідає очікуванням. Акцентовано, що існує необхідність посилення контролю державної влади за розвитком корпоративного сектору держави, підвищення відповідальності за дотримання законодавчих актів і пошуку подальших шляхів розвитку корпоративного сектору господарювання, який довів свою ефективність у зарубіжних країнах. Дослідження спрямовано на пошук нових можливостей застосування цього способу господарювання в муніципальному секторі економіки – територіальних громадах. Зазначено, що корпоративна організація господарської діяльності на сучасному етапі перебуває під впливом трансформаційних змін у суспільстві, коли відбувається інтеграція різних форм власності. Наведено характеристики муніципальних утворень як природних корпорацій. Обґрунтовано напрями законодавчого і нормативного забезпечення становлення й використання корпоративного способу господарювання в організаційно-правовій формі – муніципальні корпорації з урахуванням форми і складників комунальної власності, а також особливостей корпоративних прав жителів територіальних громад. Розглянуто тенденції і напрями розвитку корпоративного способу господарювання в територіальних громадах, визначено фактори та запропоновано заходи, які будуть сприяти розвитку корпоративного сектору муніципальної економіки та інституалізації корпоративного управління на цьому рівні.

Ключові слова: корпоратизм, корпоративне управління, акціонерні товариства, державна і муніципальна економіка, власність, організаційні форми суспільної праці, територіальні громади, економічний і соціальний розвиток

Development of the corporate sector of the economy: state and directions of development in public administration

Olena Bobrovska, Pavlo Frolov, Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

The historical way of development of the corporate way of social activity as a practical need of socialization of human work and voluntary association of people for realization of joint economic affairs is considered. It is emphasized that theoretical research and well-founded legislative support for the development of corporate governance appeared later, although their directions continue to deepen. It is noted that corporatism has been actively used in foreign countries in recent years. It is noted that in modern Ukraine the corporatization of activity is concentrated in the public sector of the economy, mainly in public joint stock companies, although the efficiency of their activities does not meet expectations. It is emphasized that there is a need to strengthen state control over the development of the corporate sector of the state, increase accountability for compliance with legislation and find further ways to develop the corporate sector, which has proven its effectiveness in foreign countries. The research is aimed at finding new opportunities for the application of this method of management in the municipal sector of the economy - local communities. It is noted that the corporate organization of economic activity at the present stage is under the influence of transformational changes in society, when there is an integration of

different forms of ownership. The characteristics of municipalities as natural corporations are given. The directions of legislative and normative support of formation and use of corporate way of management in the organizational and legal form - municipal corporations taking into account the form and components of communal property, and also features of corporate rights of inhabitants of territorial communities are substantiated. The tendencies and directions of development of the corporate way of managing in territorial communities are considered, the factors are defined and the measures which will promote development of the corporate sector of municipal economy and institutionalization of corporate management at this level are offered.

Keywords: corporatism, corporate governance, joint-stock companies, state and municipal economy, property, organizational forms of social work, territorial communities, economic and social development

Развитие корпоративного сектора экономики: состояние и направления развития в публичном управлении

Елена Бобровская, Павел Фролов, Днепропетровский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины

Рассмотрен исторический путь развития корпоративного способа общественной деятельности как практической потребности обобществления человеческого труда и добровольного объединения людей для осуществления совместных хозяйственных дел. Подчеркнуто, что теоретические исследования и обоснованное законодательное сопровождение развития корпоративного способа хозяйствования появились позже, хотя их направления продолжают углубляться. Отмечено, что в последние годы в зарубежных странах активно используется корпоратизм. Отмечено, что в современной Украине корпоратизация деятельности сосредоточена в государственном секторе экономики, преимущественно в публичных акционерных обществах, хотя эффективность их деятельности не соответствует ожиданиям. Акцентируется, что существует необходимость усиления контроля государственной власти по развитию государственного корпоративного сектора, повышение ответственности за соблюдение законодательных актов и поиска дальнейших путей развития корпоративного сектора хозяйствования, который доказал свою эффективность в зарубежных странах. Исследование направлено на поиск новых возможностей применения этого способа хозяйствования в муниципальном секторе экономики – территориальных громадах. Отмечено, что корпоративная организация хозяйственной деятельности на современном этапе находится под влиянием трансформационных изменений в обществе, когда происходит интеграция различных форм собственности. Приведены характеристики муниципальных образований как природных корпораций. Обоснованы направления законодательного и нормативного обеспечения становления и использования корпоративного способа хозяйствования в организационно-правовой форме – муниципальные корпорации с учетом формы и составляющими коммунальной собственности, а также особенностей корпоративных прав жителей территориальных громад. Рассмотрены тенденции и направления развития корпоративного способа хозяйствования в территориальных громадах, определены факторы и предложены меры, которые будут способствовать развитию корпоративного сектора муниципальной экономики и институализации корпоративного управления на этом уровне.

Ключевые слова: корпоратизм, корпоративное управление, акционерные общества, государственная и муниципальная экономика, собственность, организационные формы общественного труда, территориальные общины, экономическое и социальное развитие

Постановка проблеми.

Для розуміння феномену корпоратизму і його застосування в нових сферах чи розширення кордонів використання його можливостей доцільно більш глибоко розглянути його виникнен-

ня, сутність, теоретичні й методичні основи, тенденції еволюції і розвитку.

Сучасна Україна переживає період глибоких системних загальнополітичних і соціально-економічних змін у системі органів державної і місцевої влади. Інституційна структура

змінюваних відносин складається з апарату державної і місцевої влади, апарату галузевих структур, політичних партій, професійних спілок, суспільних організацій, господарюючих суб'єктів та інших об'єднань інституційної інфраструктури. Їх взаємодія здійснюється за допомогою різних методів, заходів і форм, серед яких особливе місце займає корпоративізм (синонім терміна «корпоратизм», який переважно використовується в Україні).

Корпоративізм як основа формування організаційної форми суспільної діяльності, в практиці господарювання з'явився задовго до проведення широких досліджень своїх особливостей. Пізнання походження і розвитку корпоративізму для розуміння його глибокої сутності як організаційної і економічної форми суспільного господарювання доцільно почати з шляху його появи і еволюції. Ця форма господарювання спостерігалась на всіх етапах розвитку людської цивілізації задовго до появи теорії корпоративізму. Так, до 1660 р. в Англії існувало 49 компаній, з 1660 р. до 1719 р. виникло ще 40 компаній, а з 1719 до 1720 р. – ще 190. У Росії перші корпоративні об'єднання, або акціонерні компанії, з'явилися на початку ХІХ ст., починаючи з акціонерної компанії для побудови кораблів, заснованої в 1782 р. Протягом 1755 – 1874 рр. кількість акціонерних компаній швидко зростала. У 1836 – 1857 рр. створено 80 акціонерних товариств, з 1857 до 1860 р. – 84, з 1860 до 1870 р. – 121, з 1870 до 1874 р. – 258. Завдяки цим об'єднанням виконувались проекти, для яких був потрібен великий капітал. Частки об'єднаного капіталу називались акціями. Їх поява і функціонування створювали умови для розвитку економіки країни в різних галузях. В акціонерні товариства Росії ринув іноземний капітал. У 1898 р. в Росії діяло 98 бельгійських, німецьких, французьких, англійських та інших акціонерних товариств. У 1914 р. майже у всіх галузях російської економіки діяло 3 101 акціонерне товариство, які на початку 30-х рр. ХХ ст. реорганізовані в державні об'єднання, промислові чи господарські. Водночас у зарубіжних країнах процес створення акціонерних товариств продовжувався. Уже у 1929 р. у світовому господарстві нараховувалось 200 міжнародних картелів.

Паралельно розвивались і трести – великі корпорації, які відрізнялись від картелів і синдикатів тим, що підприємства, які в них входили, втрачали виробничу та збутову самостійність або зовсім переставали функціонувати як самостійні компанії і передавали свої акції спеціально створеним холдингам. Високі темпи розвитку Німеччини перед Першою світовою війною були безпосередньо наслідком всеохопного картелювання німецької економіки. У післявоєнний період також збільшувалася питома вага великих і дуже великих корпорацій. У США, Японії питома вага фінансово-промислових груп («дзайбацу») в економічному житті досягла рівня близького до граничного ще в передвоєнний період (Бобровська, 2008, с. 10–11).

З роками ця форма суспільної діяльності продовжувала вдосконалюватись і набувати нових рис і властивостей. На сучасному етапі елементи корпоративізму і корпоративізм існують не тільки в управлінській праці, а і в соціальному бутті, в операційній діяльності колективів. Синонімічне вживання понять «корпоратизм» і «корпоративізм» відображається у всіх видах праці, особливо в управлінні, і на всіх його рівнях – в органах влади, на державному, регіональному і місцевому рівнях, в суспільних організаціях і трудових колективах, підтримуючи умови існування і розвитку тих систем, в яких вони використовуються і взаємодіють в реалізації їх продукції чи послуг. Однак в Україні цю прогресивну форму організації суспільної діяльності не можна назвати достатньо розвинутою, що потребує подальших досліджень, умов і чинників зміни існуючого стану.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні дослідження змісту терміна «корпоративізм» і його застосування в організації суспільної діяльності почалися пізніше ніж практика його формування і використання в суспільстві. Одним із перших внесок у розробку корпоративізму зробив Ф. Гегель, який протиставив корпоративізм антисуспільному духу індивідуалізму. Головною метою громадянського суспільства філософ вважав гармонізацію приватних і загальних цілей і завдань суспільства, які можуть досягатись завдяки корпоративізму. Він першим застосував і поняття «корпорація» (Гегель, 1977,

с. 342 – 350). Домінуючі точки зору при формуванні теорії корпоративізму і зародженні корпоративної форми суспільної праці (корпорацій) розглядались у працях: Ф. Шміттєра, Г. Лембруха, Р. Пала, Дж. Вінклера, Ю. Гроте, В. Вебера, Д. Гелбрейта, Е. Дюркгейма, Л. Дюги, А. Коулсона, Дж. Б'юкенена, Г. Таллок, М. Оссана, І. Фіхте та ін. Питання корпоративного управління розглядались в працях відомих вітчизняних фахівців, а саме: О. Поважного, В. Євтушевського, А. Сірко, Л. Воротиної, Л. Мартинюк, О. Бабіч, Є. Палиги, О. Вакульчик, Є. Кібенко, Л. Федулової та ін. (Бобровська, 2008).

Ознайомлення з науковими розробками відомих дослідників дозволяє виокремити головні риси корпоративізму і найбільш повні визначення на еволюційному шляху його становлення. На сучасному етапі він має низку визначень: як форма інституалізації інтересів різних рівнів і груп суспільства, як один із можливих механізмів, що дозволяє вирішувати асоціації інтересів шляхом посередництва, як між своїми індивідами і групами, фірмами, так і з іншими контрагентами, із правлячими органами, як форма організації економіки, як метод управління, як ідеологія, як тип політичної культури, як державний устрій, як політичний інститут, як спосіб ліквідації конфліктів, як нова стадія в економічному і соціальному розвитку, як економічне і соціальне партнерство, як фактор соціальної інтеграції суспільства, як механізм взаємодії, як основа соціальних відносин в системі влада – бізнес – суспільство, як форма взаємодії держави і груп інтересів бізнесу, як основа соціальних відносин у системі влада – бізнес суспільство (Шміттер, 1997; Фіхте, 1993; Костин, 2018; Галкин, 2000; Васецкий, 2007; Потапова, 2010). З розвитком світової економіки роль корпоративізму суттєво підвищилась. Він став особливим економічним соціальним і політичним інститутом, частиною політичної організації суспільства, що впливає на його майбутнє. Виокремлення корпоративізму як суспільного явища і розуміння його сутності сприяло появі нової форми організації суспільної діяльності «корпорація», як економічного і суспільно-політичного утворення. В Україні цю прогресивну форму не можна назвати достатньо розвинутою, що потребує подальших досліджень, умов и чин-

ників зміни існуючого стану. Перш за все слід зазначити, що починаючи з часу появи теоретичних засад цього явища до сьогодні корпоративізм зберіг свої основні ознаки і складники як системи неконкурентних відносин, в яких вирішуються питання узгодження інтересів, ієрархічно упорядкованих відносин, визначених офіційно і дозволених державною владою, при здійсненні спільної діяльності у взаємодії і врахуванні груп інтересів незважаючи на зміну ідеології суспільства і моделі державного устрою.

Метою статті є виявлення особливостей корпоративізму як способу організації суспільної діяльності в державному і муніципальному секторі економіки; надання оцінки стану розвитку корпоративізму і корпоративної взаємодії органів публічної влади з бізнесом і населенням як форми організації їх спільної господарської діяльності; надання пропозицій щодо необхідних змін для підвищення ефективності використання корпоративізму в державному управлінні і місцевому самоврядуванні.

Виклад основного матеріалу. На початку становлення корпоративізму мав риси двох типів: соціальний і державний. Перший формувался спонтанно, на основі договору з обмеженою кількістю учасників, соціальні інтереси яких збігалися, згоди між учасниками шляхом отримання ліцензій і визнанні необхідності налагодження відносин знизу доверху. Контроль за діяльністю здійснювався за результатами консенсусу (Костин, 2018, с. 146 – 147). Державний тип корпоративізму будувався на неявній формі примусу відносин, обов'язковому і безперервному державному посередництві, застосуванні арбітражу в межах встановлених державою сфер, здійснення з боку держави призначення керівників, розпорядження й адміністрування. Процеси управління формувалися в напрямі зверху вниз. Формування асоціацій інтересів характеризувалось залежністю і організаційними асиметріями монополізму (Шміттер, 1997; Костин, 2018). Обидва види корпоративізму були характерні майже для всіх країн колишнього Радянського Союзу.

З набуттям Україною незалежності корпоративізм став набувати нових рис. Монополізація економіки, радикальна зміна умов

господарювання, роздержавлення і перерозподіл державної власності підприємств зумовили зміни в соціальному (плюралістичному) і державному (адміністративно-командному) типах корпоратизму. Перехідний етап продовжувався приблизно до 1997 р., коли почав формуватись кланово-бюрократичний, олігархічний тип корпоратизму. У формуванні інтересів і взаємовідносин у суспільстві з'явився ланцюг держава – бізнес – суб'єкти господарювання – суспільство, в якому питомий вплив на розвиток економіки країни стали чинити фінансові олігархічні групи. Їх представниками стали політичні суб'єкти і актори політичної інституалізації корпоративного управління. Почали розвиватись політичні відносини органів державної влади з політичними партіями, суспільно-політичними організаціями, лобістськими групами і взаємодія з органами ЗМІ і силовими структурами. Водночас державний сектор економіки продовжує відігравати суттєву роль в економіці країни. Отримання прав на заняття конкретною діяльністю, пільгові кредити, ліцензії, квоти, державні замовлення посилюють процеси корпоратизації, які все більше політизуються і все менше слугують інтересам суспільства. Великий бізнес не залишає спроб захопити все більшу частку державної власності, не роблячи належних зусиль для її підтримки на сучасному технологічному рівні розвитку. Продовжується інтенсивне зрощення відносин держави і крупних бізнесових структур.

Роль корпоративних олігархічних організацій набуває гіпертрофованих форм і держава стає залежною від їх підтримки. Такий стан суттєво впливає на ефективність державного управління корпоративним сектором економіки, в якому існує загрозлива ступінь корупції, яка і досі не викорінена. З метою зміни такого стану в Україні у 2014 р. була започаткована реформа корпоративного управління державними підприємствами, але вона і досі не дала ефективних результатів. У Законі України «Про акціонерні товариства» виокремлені два типи акціонерних товариств – публічні (раніше відкрите акціонерне товариство) та приватні (раніше закриті акціонерні товариства), здійснені певні уточнення змісту понять «корпоратив-

ні права», «статутний капітал», передумов їх створення та інших інституційних засад, які б зробили більш прозорими і зрозумілими нормативно-законодавчі, економічні й соціальні умови створення і функціонування процесів розвитку корпоративної форми господарювання в державному секторі економіки України (Закон «Про акціонерні товариства» № 514-VI, 2008). При цьому попередні назви акціонерних товариств «акціонерне товариство з обмеженою відповідальністю», «акціонерні товариства закритого типу» можуть не змінюватись, хоча зміни у формах власності відбулися. Майже без змін залишилося і їх правочинство. Публічними вважаються лише ті акціонерні товариства, цінні папери яких станом на 6 січня 2018 р. були наявні в реєстрі фондової біржі (пройшли процедуру лістингу) або які оприлюднили повідомлення про публічні пропозиції цінних паперів у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Цей тип товариств не став приватним, а лише перейшов на спрощений правовий режим у питаннях цінних паперів, розкриття інформації та корпоративного управління. Державні акціонерні товариства належать до публічних, вони створені на державній формі власності і об'єднують у собі підприємства газової, нафтової, енергетичної, аграрної, банківської та інших галузей економіки і мають відповідні назви: АТ «НАК “Нафтогаз України”», ПАТ «Укренерго», АТ «Укрзалізниця», ПрАТ «Укргідроенерго», ДП «Міжнародний аеропорт “Бориспіль”» тощо. У приватних акціонерних товариствах максимально допустима кількість акціонерів може бути не більше ніж 100 осіб (до 29 квітня 2009 р. кількість учасників у закритому акціонерному товаристві була необмеженою), вони не можуть бути представлені на фондовій біржі. Міноритарні акціонери приватних акціонерних товариств володіють неконтрольним пакетом акцій і не можуть брати участь у управлінні товариством.

Про переваги тієї чи іншої організаційної форми акціонерних товариств можуть скласти уяву лиш самі акціонери. Хоча, як вплинули зміни в законодавстві на зміни в управлінні і рух розвитку акціонерних товариств

можна скласти уяву і по динаміці їх кількісного складу. Так, за період 2013–2019 рр. кількість акціонерних товариств зменшилась з 24 493 до 13 902 одиниць (таблиця). Кількість публічних акціонерних товариств (ПАТ) на 01.01.2014 р складала 3 576 одиниць, а на 01.01.2020 р. – 1 418. Кількість приватних акціонерних товариств (ПрАТ) виросла з 4 483 одиниць на 01.01.2014 р до 5 352 на 01.01.2020 р. Водночас, навіть збільшення чи зменшення

кількості товариств не є їх перетворенням, а лише свідчить про привабливість тої чи іншої форми для акціонерів. Судячи по динаміці кількості товариств для акціонерів найбільш привабливою є форма приватного акціонерного товариства і акціонерного товариства з обмеженою відповідальністю. Кількість останніх на 01.01.2020 р. склала 49,94 % в загальній кількості суб'єктів господарювання (Державна служба статистики України).

Таблиця 1

Динаміка акціонерних товариств в Україні за 2013 – 2019 рр. (Державна служба статистики України)

	на 01.01.2014	на 01.01.2015	на 01.01.2016	на 01.01.2017	на 01.01.2018	на 01.01.2019	на 01.01.2020
Усього юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання	1372177	1331230	1121347	1185071	123666	1298435	1350627
у тому числі							
Акціонерні товариства	24493	22852	15571	15206	14710	14310	13902
з них ПАТ	3576	3501	4149	3122	2186	1727	1418
ПрАТ	4483	4209	3485	4328	5076	5304	5352
Товариство з обмеженою відповідальністю	515371	519607	488205	532401	576554	632231	674437
Товариство з додатковою відповідальністю	1583	1589	1336	1392	1453	1502	1513

Тобто законодавче перетворення виду акціонерних товариств не сприяло їх збільшенню і не надихнули на підвищення ефективності їх діяльності, про що свідчать показники результатів діяльності найбільших державних корпорацій України. Так, у першому кварталі 2020 р. АТ «НАК «Нафтогаз України» знизив чистий дохід на 1/4 порівняно з річним показником 2019 р., АТ «Укрзалізниця» – майже на 7 млрд грн, ПрАТ «Укргідроенерго» – на 1/2 відповідного річного показника 2019 р., Адміністрація морських портів України – в 1,5 рази порівняно з 2019 р. Подібна ситуація і в інших державних корпораціях. Про відсутність чистого фінансового результату в першому кварталі 2020 р. звітувала ПАТ «Укренерго», АТ «Укрзалізниця», АТ «Укрпошта» та ін. (Фролов). Наведені дані свідчать, що існує багато невирішених проблем в економічному секторі України, які потребують глибоких наукових досліджень, моніторингу станів, системного аналізу управління, в тому чис-

лі корпоративного, і здійснення реальних заходів підвищення його результативності. Результати діяльності державних акціонерних товариств показують, що процеси корпоративного управління економікою країни стають все більш невпорядкованими, непрозорими і неефективними. Привертає увагу і зосередженість прийнятих державою рішень стосовно акціонерних товариств на питаннях розподілу власності, фінансових питаннях і розподілу результатів за умов майже відсутності законодавчих вимог до підвищення якості внутрішнього менеджменту, науково-технічного та інноваційного розвитку, підвищення конкурентоздатності й інвестиційної привабливості акцій акціонерних товариств. Не обґрунтованими є також рішення стосовно відсторонення акціонерів у складі наглядових рад і відсутності їх належної відповідальності за стан розвитку акціонерних товариств.

Складається враження, що при збільшенні прав керівної верхівки акціонерними

товариствами відсутня обов'язковість їх відповідальності за використання державного майна як критерію оцінки результативності функціонування керованих систем. Недостатньо прозорим є і надання державним акціонерним підприємствам статусу публічних чи приватних. Так, ПрАТ «НЕК «Укренерго»» згідно зі статутом (затвердженим Наказом Міністерства фінансів України від 21 жовтня 2019 р. № 437) є юридичною особою, 100 % акцій якого у державній власності, як і в АТ «НАК «Нафтогаз України»» згідно зі статутом (затвердженого постановою КМУ від 14 грудня 2016 р. № 1044). Водночас у наглядових радах цих акціонерних компаній більше ніж половина спостерігачів – представники (громадяни) інших зарубіжних країн. Їх присутність нашою думкою, чи справді ці акціонерні товариства є повністю державними. Якщо «так», то хіба Україна не має фахівців, які здатні виконувати роботу посадовців наглядових рад? І може тому розвиток корпоративної форми організації суспільної діяльності іде надзвичайно повільно, тому що до вищої керівної ланки, до якої належать наглядові ради, входять особи, які не зацікавлені в розвитку нашої країни.

Зазначимо, що корпоратизм протягом останніх років у зарубіжних країнах активно використовується. Він продовжує позитивно розвиватись, надаючи суспільству країн очікувані результати. Корпоративні форми, поліпшують економічний стан країни. Корпоратизм у зарубіжних країнах розглядається як частина інших систем і режимів господарювання, які можуть бути самостійними і існувати як альтернативна демократія одночасно із плюралізмом, а існування соціальних інститутів на основі суспільних договорів і соціальних контрактів дістали назву «новий корпоратизм», або «неокорпоративізм» (Потапова, 2010).

Для раціоналізації та оптимізації корпоративних відносин в Україні, застосування їх ідей, змісту, призначення і інституалізації їх імплементації в систему управління, вироблення способів процесної взаємодії в соціальній і економічній практиці господарювання необхідний глибокий аналіз причин його незадовільного стану в Україні. Застосування корпоративізму в процесах су-

спільної діяльності гальмується в просторі корпоративної взаємодії через недоліки в його програмуванні, плануванні, організації здійснення, моніторингу стану демократизації і збалансованості суспільних інтересів, запровадження інноваційних форм їх інтеграції і узгодження процесів реалізації.

На особливу увагу в Україні звертає проблема підвищення ефективності управління державними акціонерними товариствами. Органи управління в ланцюгу «наглядова рада – виконавчі органи – ревізійна комісія» працюють майже відокремлено, не створюють достатніх умов взаємопідтримки для подальшого розвитку. Обов'язки і відповідальність дворівневої системи організації влади не охоплюють комплекс існуючих проблемних питань. Дієвий контроль за якістю внутрішнього управління виробничими комплексами відсутній. Наглядові ради не уповноважені його здійснювати. Недостатня увага приділяється підвищенню науково-технічного рівня існуючого виробничого потенціалу та якості і конкурентоспроможності послуг і продукції, які надаються.

Всебічного аналізу й удосконалення насамперед потребує зміст і організація діяльності наглядових рад. Серед існуючих недоліків їх роботи залишаються невирішеними питання їх обов'язкового створення. З понад 40 акціонерних державних підприємств наглядові ради діють лише на 9-ти і в 4-х державних банках, а в їх складі із 50-ти діючих членів 27 осіб (або майже 54 %) є іноземні громадяни (Фролов). Відсутній і достатній контроль з боку держави за виконанням функцій рад у процесі управління, мінімальний і контроль за системою стимулювання праці членів рад. Він відірваний від результатів діяльності акціонерних товариств. За відсутності фінансової відповідальності членів наглядової ради винагорода становить від 1 млн до 1 млрд грн на рік, навіть в умовах збиткової діяльності за рахунок фінансових здобутків товариств (Суперменеджмент на мільярди, або Чого чекати від реформи держкомпаній, 2017).

Реформа корпоративного управління була започаткована у 2014 р., але досі її законодавчі вимоги ігноруються, питома вага корпоративізованих підприємств не змінилась

і залишилась на рівні 7 % (Фролов). Широка інформація щодо змісту і якості роботи, здійснюваної членами наглядових рад і акціонерних товариств, які вони обслуговують, оприлюднюється непрозоро, відсутні критерії оцінювання якості й ефективності роботи членів наглядових рад і керівників виконавчої влади. Зазначене засвідчує необхідність посилення контролю державної влади за розвитком корпоративного сектору держави, підвищення відповідальності за дотримання законодавчих актів і пошуку подальших шляхів розвитку корпоративного сектору господарювання, який довів свою ефективність у зарубіжних країнах.

Одним з ефективних шляхів підвищення ролі корпоративного управління розвитку є удосконалення і розширення його організаційних форм. Організаційною формою реалізації корпоративних відносин, корпоративного виробництва і корпоративного управління на рівні територіальних громад здатні стати акціонерні товариства особливого типу – муніципальні корпорації, які можуть створюватись шляхом злиття комунальних підприємств. Цей процес потребує законодавчого вирішення питань акціонування комунальної власності, сума якої для створення корпорацій може поповнюватись і власним капіталом жителів громад за законодавчо передбаченими правилами. Є необхідність варіювання нормативно-законодавчого забезпечення розвитку корпоратизму за його видами і організаційними формами, визначення його кордонів, зв'язків та державних заходів стимулювання і підтримки.

У процесі реформування державної влади в Україні в первісних базових ланках суспільства створені нові можливості їх розвитку. Міста і об'єднані територіальні громади набули більшої самостійності, отримали додаткові права і фінансові можливості в межах закріплених за ними адміністративних територій, можуть обирати форми організації господарювання. Вони мають спільну комунальну власність, спільні ресурси території, єдиний адміністративний центр, спільне територіальне існування, спільні інтереси у вирішенні питань інфраструктури, упорядкування і

плину процесів життєдіяльності, спільні комунальні податки, спільно добровільно прийняті обов'язки з благоустрою території і взаємодії при їх реалізації. Жителі громад самоідентифіковані до звичок своїх громад. Вони зберігають історичні культурні цінності, дотримуються певних традицій, поглядів, звичаїв і навіть певних норм поведінки, етики і моралі. Тобто територіальні громади є природними корпораціями, які за умов реформування влади в Україні набули нових економічних можливостей розвитку і свого співіснування, які будуть спрямовуватись на укріплення їх економічного базису, соціального добробуту і якості життя.

Соціальне і психологічне поєднання інтересів жителів громад породжує почуття спільності, єдності, колективу одностудців, цілеспрямованості, що імплементуються в їх спільну діяльність. У структурі відносин територіальних громад, крім економічних, соціальних, культурних і підприємницьких, існують і політичні, хоча здійснюються вони здебільшого представниками громад, які стали членами політичних організацій чи обрані до відповідних органів влади. Але політичні відносини і політична діяльність в загальній діяльності громади займають невеличку частку і не можуть негативно впливати на соціальне самопочуття жителів. Тому на територіях диференціація і поляриність інтересів майже відсутні.

Розглянуті корпоративні риси територіальних громад ілюструють їх переважно соціально-економічний і культурний характер, в якому ключовими суб'єктами соціально-економічних відносин є населення, яке тяжіє до співпраці і економічного партнерства. Ці складники формують ідеологію побудови муніципального інституту корпоративного управління громад, відмінного від державного, в якому сьогодні спостерігається поряд з економічними і соціальними рисами посилення політичних і олігархічних відносин і поглиблюється інституалізація держави з групами бізнесу, які отримують преференції в процесі прийняття корпоративних рішень. При цьому в публічних акціонерних товариствах держави соціальний простір рішень звужується, і дії олігархів вільні від

інституційних обмежень. Однак розуміння владою і населенням глибокої сутності і ролі нового соціального корпоративізму і потреба його розвитку за новими стандартами і офіційна інституалізація існуючих норм корпоративної співпраці і управління не відбувається. Особливо це стосується виробничих систем муніципального рівня. Такий стан не сприяє усвідомленню гострої необхідності творчого пошуку нових можливостей підвищення економічного і соціального розвитку первісних ланок країни, створює недостатньо умов для укріплення солідарності, взаємоповаги і порозуміння українського народу між собою і органами влади і зростання спільної відповідальності за власне сучасне і майбутнє (один за всіх і всі за одного).

1. Водночас слід зазначити, що на законодавчому рівні в Україні приділяється певна вага створенню умов для застосування корпоративного способу господарювання на місцевому рівні. В Конституції України (ст. 142), законах України «Про акціонерні товариства», «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 60), «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» (ст. 33 – 38), Господарському кодексі України (ст. 23 – 24, 78.1, 167, 172) та ін. (Закон «Про акціонерні товариства» № 514-VI, 2008; Конституція України, 1996; Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР, 1997; Закон «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» № 1160/IVБ 2003; Господарський кодекс України № 436/IVБ 2003) закріплені умови формування і функціонування акціонерних товариств та унітарних комунальних підприємств, створених на комунальній формі власності і їх правові, господарсько-виробничі, внутрішньогосподарські, організаційні основи та особливості управління господарською діяльністю в комунальному секторі економіки. Визначені й основні напрями та форми участі місцевого самоврядування в управлінні господарською діяльністю. Але невикористання наданих державою можливостей розвитку широко застосовуваної у світі корпоративної форми господарювання суттєво гальмує розвиток комунального сектору економіки в країні.

Застосування існуючої законодавчої та нормативної баз корпоративного способу господарювання потребує створення і реалізації відповідного методологічного, організаційного, аналітичного, інституційного та інших видів забезпечення, які необхідні для практичної організації й ефективного здійснення корпоративного управління на місцевому рівні. Необхідним є розробка і реалізація відповідних проєктів, програм чи планів дій, які б охопили весь перелік і послідовність здійснення науково обґрунтованих проєктних заходів. В тому числі визначення економічного базису територіальних громад, які приймають рішення стосовно переходу на корпоративний спосіб господарювання, уточнення і конкретизація їх корпоративних прав, корпоративних відносин і особливостей корпоративного управління, їх інституалізації та визначення організаційних і технічних засад створення муніципальних корпорацій і механізмів їх реалізації.

Для уявлення можливостей корпоративного сектору економіки територіальної громади першочергову увагу слід приділити питанням стану і структури економічної системи територіальної громади, які складаються з територіальної та функціональної структур, що створюють матеріальну основу їх життя. Територіальна структура являє собою сукупність різних форм і видів просторового зосередження об'єктів і їх територіальних організаційних і правових сполучень. Функціональна структура представлена складом і співвідношенням груп суб'єкто-об'єктів, призначених для виконання окремих функцій місцевого господарювання. Існує і видова структура економіки, яку при розбудові корпоративного способу організації й управління слід поділити на економічну і соціальну галузі. Економічна частина територіального середовища повинна розглядатись як сфера акціонування комунальної власності і створення сектору корпоративної економіки територіальної громади. Її структуру можна охарактеризувати за допомогою натуральних, вартісних, кількісних і якісних показників. Комунальна власність на сучасному етапі розглядається як публічна форма власності, яка належить територіальним громадам. До об'єктів

комунальної власності, згідно з Конституцією України належить «рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад..., а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад» (Конституція України, 1996, ст. 142). Розмір власності та її вартість визначають ступінь самостійності територіальної громади і стають базою для створення муніципального акціонерного капіталу, поділеного на частки.

Корпоративна організація господарської діяльності на сучасному етапі перебуває під впливом трансформаційних змін у суспільстві, коли відбувається інтеграція різних форм власності. Пріоритет отримує та з них, яка краще мотивує людину до праці і життя загалом, яка створює найкращі соціальні умови життя кожного. Такою власністю в територіальних громадах може стати комунальна корпоративна власність, а територіальні громади будуть являти собою структурні багатопрофільні корпорації з повним циклом відтворення виробничих ресурсів і процесів життєзабезпечення і життєздатності громад, шляхом розвитку корпоративних відносин і забезпечення корпоративних прав.

Ідеологія корпоративного способу господарювання реалізує корпоративне управління, яке повинно сформувати умови для демократичних перетворень в реалізації економічних процесів, саморозвитку громад, самореалізацію продуктивних і творчих сил шляхом формування системи суспільних цілей розвитку, нарощення соціального капіталу громад, підвищення соціальної активності, розвитку форм і методів фінансового забезпечення, створення суб'єкт-об'єктів стратегічної діяльності і нарощення ринкової вартості корпоративних об'єктів.

Визначення правового статусу складу і завдань органів публічного управління на територіях повинно здійснюватися згідно з попередньо прийнятими законодавчими актами. Водночас необхідно врахувати, що головним суб'єктом управління територіальними громадами є їх жителі. Існуючі рекомендації щодо затвердження складу і змісту

наглядних рад корпорацій державного сектору економіки повинні бути переглянуті з огляду на повноваження і компетенції первинних суб'єктів господарювання. Слід також зазначити, що корпоративний спосіб господарювання може бути запроваджений при здійсненні будь-якої спільної діяльності. Це можуть бути соціально-культурні об'єкти, їх різновиди і різні суспільні організації.

Розвиток корпоративної форми суспільної діяльності при використанні державної, муніципальної, змішаної та інших видів власності, створюючи корпоративне середовище держави, стає ключовим важелем нового типу розвитку країни, в якій здійснюється інтеграція діяльності між владою, бізнесом і населенням заради досягнення спільних цілей, нових ефективних форм господарювання, задоволення спільних інтересів, запровадження соціальних норм спільної діяльності і формування нової моделі управління соціально спрямованою економікою, яка б викоринювала в суспільстві проблему невідповідності інтересів і ліквідації пасивного способу в управлінні державною та муніципальною власністю.

Подальшої уваги потребує і продовження наукових досліджень цього виду корпоратизму, його понятійного апарату, змісту цілей на муніципальному рівні, завдань, відносин і інституалізації механізмів реалізації корпоративних рішень, організаційних форм і суб'єкт-суб'єктної відповідальності за результатами діяльності та інших питань організації і функціонування корпоративного управління в системі публічної влади.

Вихідні методичні передумови розвитку корпоратизму на цьому рівні суспільного господарювання повинні базуватись на поглибленні теорії корпоративного управління, вивченні прогресивного зарубіжного і вітчизняного досвіду, використанні надбань споріднених наук, застосуванні низки підходів: системного, організаційно-правового, соціального, соціально-психологічного – формуванні ланцюгів демократичних соціальних перетворень, укріпленні соціальної довіри, соціальної злагоди, соціальних договорів та інших заходів демократизації суспільства.

Розвиток корпоратизму на всіх рівнях здатен об'єднати і реалізовувати всебічні зв'язки, можливості і зусилля для вирішення всіх питань спільного розвитку і зростання соціальної ідентичності. Він може стати альтернативою трипартизму.

Побудова інституту муніципального корпоратизму може створити невичерпні можливості активізації корпоративного руху і захисту інтересів жителів територіальних громад, які роблять реальний внесок в економічний і соціальний розвиток власних територій і країни загалом.

Висновки. Корпоратизм на сучасному етапі являє собою потужний економічний і соціальний інститут суспільства, що має багато аспектів і моделей взаємодії держави, бізнесу і суспільства, які дозволяють описати економічний базис його розвитку, різноманітні зв'язки між державною і місцевою владою, між владою і бізнесом, між владою, бізнесом і населенням, між населенням і суспільними організаціями, які реалізують на практиці ідеї корпора-

тизму і його рух до демократичного суспільства.

Незважаючи на те що в Україні розвиток корпоратизму і розбудова корпоративних форм суспільної діяльності сприяли появі низки законодавчих актів і конкретних дій влади щодо їх реалізації, розвиток акціонерних товариств різних типів не відбувся, хоча їх кількість і мала тенденцію до збільшення. Це свідчить про те, що корпоративний сектор економіки країни поки не виправдовує покладених на нього очікувань.

В муніципальній економіці ця форма організації суспільної діяльності майже не розвинена. Для зміни такого стану в країні повинні бути створені умови і атмосфера для ефективної діяльності науковців і практиків, спрямованої на розвиток цієї прогресивної форми господарювання. Світ розвивається в корпоративну епоху, і країна, яка обрала шлях соціально орієнтованої економіки і соціально-економічного розвитку, не може бути осторонь від підтримки і реалізації прогресивних змін у суспільстві.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук. Т. 3. Философия духа / отв. ред. Е. П. Ситковский; ред. кол. : Б. М. Кедров и др. Москва : Мысль, 1977. 471 с.

Бобровська О. Ю. Корпоративне управління в місцевому самоврядуванні: монографія. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2008. 284 с.

Васецкий А. А. Корпоративизм и политическая составляющая его развития. *Управленческое консультирование*. 2007. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/korporativizm-i-politicheskaya-sostavlyayuschaya-ego-razvitiya>.

Галкин А. А. Корпоративизм как форма отношений между государством и обществом. *Полис*. 2000. № 6. URL: http://www.civisbook.ru/files/File/Galkin_2000_6.pdf.

Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436/IV (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Конституція України від 28 червня 1996 р із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

Костин А. Э. К вопросу о применимости теории корпоративизма Ф. Шмиттера в современном российском политическом пространстве. *Управленческое консультирование*. 2018. № 2. С. 145–151.

Потапова Е. Б. Неокорпоративизм в западной Европе как объект осмысления: проверка гипотез и новых взглядов. *Вестник СПбГУ, Серия 6 (политология)*. 2010. № 4. С. 165 – 173.

Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>. (дата звернення: 23.12.2020).

Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11 вересня 2003 р. № 1160/IV (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>.

Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>.

Суперменеджмент на мільярди, або Чого чекати від реформи держкомпаній. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/03/29/623157/>. (статтю розміщено 29.03.2017).

Фихте И. Г. Замкнутое торговое государство. Сочинения в двух томах / сост. и примечания В. Волжского. Санкт-Петербург : Мифрил, 1993. Т. 2. 798 с.

Фролов П. Незалежні наглядові ради замість міністрів: чи покращилось управління державними компаніями? URL:<https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/nezalezni-naglyadovi-radi-zamist-ministriv-chi-pokraschilos-upravlinnya-derzhavnimi-kompaniyami.htm>.

Шмиттер Ф. Неокорпоратизм. *Полис (Политические исследования)*. 1997. № 2. С. 14–22.

REFERENCES

Gegel', G. V. F. (1977). Jenciklopedija filosofskih nauk [Encyclopedia of Philosophical Sciences.]. *Filosofija duha – Philosophy of spirit*. (Vol. 3). E. P. Sitkovskij (Ed.). Moskva: Mysl' [in Russian].

Bobrovska, O. Yu. (2008). *Korporatyvne upravlinnia v mistsevomu samovriaduvanni [Corporate governance in local self-government]*. Dnipropetrovsk: DRIDU NADU [in Ukrainian].

Vasetskiy, A. A. (2007). Korporatyvizm y polytycheskaia sostavliaiushchaia eho razvytiya [Corporatism and the political component of its development]. *Upravlencheskoe konsulytirovaniye – Management consulting*. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/korporativizm-i-politicheskaya-sostavlyayuschaya-ego-razvitiya> [in Russian].

Halkyn, A. A. (2000). Korporatyvizm kak forma otnosheniya mezhdu gosudarstvom y obshchestvom [Corporatism as a form of relations between the state and society]. *Polys*, 6. Retrieved from http://www.civisbook.ru/files/File/Galkin_2000_6.pdf [in Russian].

Economic Code of Ukraine No.436/IV. (2003, January 16). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> [in Ukrainian].

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. (1996, June 28). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> [in Ukrainian].

Kostin, A. Je. (2018). K voprosu o primenimosti teorii korporativizma F. Shmittera v sovremennom rossijskom politicheskom prostranstve [On the question of the applicability of F. Schmitter's theory of corporatism in modern Russian political space]. *Upravlencheskoe konsul'tirovaniye – Management consulting*, 2, 145–151 [in Russian].

Potapova, E. B. (2010). Neokorporativizm v zapadnoj Evrope kak ob'ekt osmysleniya: proverka gipotez i novyh vzgljadov [Neocorporativism in Western Europe as an object of understanding: testing hypotheses and new views]. *Vestnik SPbGU, Seriya 6 (politologiya) – Journal of St. Petersburg State University, Series 6 (political science)*, 4, 165–173 [in Russian].

On Joint Stock Companies. No. 514-VI. (2008, September 17). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text> [in Ukrainian].

On the principles of state regulatory policy in the sphere of economic activity. No. 1160/IV. (2003, September 11). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> [in Ukrainian].

On local self-government in Ukraine. No.280/97-VR. (1997, May 21). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vr#Text> [in Ukrainian].

Supermenedzhment na miliardy, abo Choho chekaty vid reformy derzhkompanii [Super management for billions, or What to expect from the reform of state-owned companies]. (2017). *Ekonomichna pravda*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/03/29/623157/> [in Ukrainian].

Fykhte, Y. H. (1993). *Zamknutoe torhovoie gosudarstvo. Sochyneniya v dvukh tomakh [Closed trading state. Essays in two volumes]*. (Vol. 2). Sankt-Peterburg: Myfryl [in Russian].

Frolov, P. *Nezalezni nahliadovi rady zamist ministriv: chy pokrashchylos upravlinnia derzhavnymy kompaniyamy? [Independent supervisory boards instead of ministers: has the management of state-owned companies improved?]*. Retrieved from <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/nezalezni-naglyadovi-radi-zamist-ministriv-chi-pokraschilos-upravlinnya-derzhavnimi-kompaniyami.htm> [in Russian].

Shmytter, F. (1997). Neokorporatyvm [Neocorporatism]. *Polys (Polytycheskye yssledovaniya) – Polis (Political Studies)*, 2, 14 – 22 [in Russian].

Бобровська Олена

Доктор наук з державного управління, професор
Дніпропетровський регіональний інститут
державного управління Національної академії
державного управління при Президентіві України

Email: bobelur@meta.ua

Фролов Павло

Аспірант
Дніпропетровський регіональний інститут
державного управління Національної академії
державного управління при Президентіві України

Email: frolov_p@ukr.net

Bobrovska Olena

Doctor of Public Administration, Full Prof.
Dnipropetrovsk Regional Institute of Public
Administration National Academy of Public
Administration under the President of Ukraine

ORCID: 0000-0002-2174-9040

Frolov Pavlo

Ph.D.
Dnipropetrovsk Regional Institute of Public
Administration National Academy of Public
Administration under the President of Ukraine

Цитування: Бобровська, О., & Фролов, П. (2020). Розвиток корпоративного сектору економіки: стан і напрями розвитку в публічному управлінні. *Аспекти публічного управління*, 8(6), 151–163. doi: 10.15421/1520114

Citation: Bobrovska, O., & Frolov, P. (2020). Rozvytok korporatyvnoho sektoru ekonomiky: stan i napriamy rozvytku v publichnomu upravlinni [Development of the corporate sector of the economy: state and directions of development in public administration]. *Public administration aspects*, 8(6), 151–163. doi: 10.15421/1520114

Стаття надійшла / Article arrived: 20.11.2020

Схвалено до друку / Accepted: 24.12.2020